

Adam Zienkiewicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-2824-7123

adam.zienkiewicz@uwm.edu.pl

Rozwój alternatywnych form rozwiązywania sporów prawnych (ADR) w Polsce – kilka uwag z perspektywy legislacji, teorii, praktyki i edukacji prawniczej

Development of Alternative Dispute Resolution (ADR) in Poland – Some Remarks from the Perspective of Legislation, Theory, Practice and Legal Education

ABSTRAKT

Artykuł ma charakter naukowo-badawczy, podjęto w nim teoretyczną i dogmatyczno-prawną analizę wybranych aspektów rozwoju alternatywnych form rozwiązywania sporów prawnych (ADR) w Polsce. Artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na postępujący wzrost zainteresowania w ostatnich trzech dekadach w Polsce problematyką ADR (przewidywany przez polskich teoretyków i filozofów prawa), a przede wszystkim instytucją mediacji z perspektywy legislacji, teorii (nauki), praktyki i edukacji prawniczej. Wieloaspektowość, uniwersalność oraz potencjał komparatystyczny prezentowanych przez autora ustaleń może zainteresować nie tylko krajowych, ale również zagranicznych przedstawicieli nauki oraz praktyki, zaangażowanych w problematykę ADR, w tym w rozwój regulacji prawnych, działalności badawczej czy optymalizację praktyki i edukacji prawniczej, poświęconej zwłaszcza stosowaniu w rzeczywistości społeczno-prawnej instytucji mediacji.

Słowa kluczowe: ADR; mediacja; rozwój ADR w Polsce

WPROWADZENIE

Obecne współcześnie również w polskiej rzeczywistości prawno-społecznej i stale udoskonalane różnorodne alternatywne wobec tradycyjnego trybu adjudykacyjnego formy rozwiązywania sporów (*alternative dispute resolution*, dalej jako:

ADR)¹, zarówno podstawowe (negocjacje, mediacje czy arbitraż), jak i hybrydowe i fazowe, a także rozwój polubownych procedur oferowanych w ramach instytucji sądu (nawiązujących w pewnych aspektach do funkcjonujących w zwłaszcza w krajach anglosaskich nowatorskich sądów typu *Problem Solving-Courts* czy *Multidoor Courthouse*) – potwierdzają trafność przewidywań na temat rozwoju ADR formułowanych przez wybitnych przedstawicieli polskiej teorii i filozofii prawa pod koniec XX i w XXI wieku². L. Morawski wśród najważniejszych zmian procedur stosowania prawa, obok zjawiska wzrostu aktywizmu sądów oraz ewolucji od klasycznej (materiałnej, subsumpcyjnej) do postklasycznej (proceduralnej, argumentacyjnej) koncepcji procesu sądowego, wymienia właśnie rozwój alternatywnych wobec procesu sądowego form wymiaru sprawiedliwości³. Wskazywał: „rozwój alternatywnych form wymiaru sprawiedliwości to w moim przekonaniu jedno z najważniejszych przedsięwzięć, które zmierzają do przystosowania wymiaru sprawiedliwości do realiów społeczeństw postindustrialnych, a zwłaszcza do dokonujących się w tych społeczeństwach procesów funkcjonalnej i kulturowej dyferencjacji systemów społecznych. Postulat rozwoju alternatywnych form wymiaru sprawiedliwości to zatem istotne uzupełnienie programu postklasycznej teorii procesu, która powinna zdawać sobie sprawę z tego, że postulat organizacji nowoczesnego wymiaru sprawiedliwości nie można oprzeć wyłącznie na procedurach sądowych”⁴. Podobnie J. Jabłońska-Bonca zauważała, że podnosi się ranga alternatywnych do klasycznego procesu form rozwiązywania konfliktów prawnych, poprzez pojednania i porozumienia w ramach procedur sądowych (alternatywa wewnętrzna) oraz poza sądem: przez negocjacje, moderacje, mediację i arbitraż, a więc porozumienia „uwolnione” w znacznej mierze od gorsetu formalnych przepisów organizacyjnych (alternatywa zewnętrzna)⁵. A. Korybski, zwracając natomiast uwagę na kwestie dotyczące zagubienia w procesie ewolucji sądu roli prawnika jako społecznego strażnika dobra i słuszności oraz funkcji współczesnego sądu,

¹ Zob. szczegółową analizę pojęcia alternatywnego rozwiązywania sporów, zaprezentowaną przez M. Araszkiewicza K. Pleszkę w pracy: *Mediacja. Teoria, Normy, Praktyka*, red. K. Pleszka, J. Czapska, M. Araszkiewicz, M. Pękala, Warszawa 2017, s. 45–159. Na temat istoty i podziałów różnych form ADR (podstawowych, hybrydowych, fazowych) – zob. A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014, s. 25–41.

² Na temat szerszej koncepcji sądu typu *Problem Solving-Courts* i *Multidoor Courthouse* oraz korespondujących z nimi orientacji: *Therapeutic Jurisprudence, Restorative Justice, Procedural Justice, Holistic Justice* – zob. A. Zienkiewicz, *Holizm prawniczy z perspektywy Comprehensive Law Movement. Studium teoretycznoprawne*, Warszawa 2018, s. 62–100, 339–402 oraz wskazana tam literatura.

³ L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 1999, s. 152–153.

⁴ *Ibidem*, s. 188.

⁵ J. Jabłońska-Bonca, *Prawnik a sztuka negocjacji i retoryki*, Warszawa 2002, s. 15; por. również J. Jabłońska-Bonca, *Prawnik jako negocjator – z problematyki retoryki interpersonalnej*, „Studia Prawnicze” 2001, z. 3–4, s. 140.

oczywistej jeszcze kilka wieków temu, a sprowadzającej się do utrzymania ładu i pokoju społecznego, podkreślał, że kryzys instytucji sądu państwowego jako swoistego urzędu państwowego, opartego na walce stron oraz wyobcowanego z życia społecznego, wymusza pod wpływem społecznych potrzeb przeobrażenie tradycyjnego modelu struktury i funkcjonowania sądu, co będzie prowadziło do stopniowego zacierania ostrej jeszcze dzisiaj granicy między postępowaniem sądowym a innymi, pokojowymi sposobami opanowywania sporów⁶.

Głównym celem artykułu jest syntetyczne zwrócenie uwagi na postępujący wzrost zainteresowania w ostatnich trzech dekadach w Polsce problematyką ADR, a przede wszystkim instytucją mediacji (przewidywany przez polskich teoretyków i filozofów prawa), poprzez zidentyfikowanie wybranych, relewantnych okoliczności potwierdzających rozwój ADR w polskiej rzeczywistości społeczno-prawnej z różnych perspektyw (zasługujących na dodatkowe, bardziej szczegółowe opracowanie niemożliwe w ramach ograniczeń rozmiaru niniejszego tekstu)⁷. W pierwszej części artykułu zostaną zestawione najważniejsze polskie regulacje prawne dotyczące zwłaszcza instytucji mediacji w różnych typach sporów oraz przyjęte rozwiązania legislacyjne poszerzające możliwości polubownego rozwiązywania sporów cywilnych z inicjatywy czy przy udziale sędziego, wprowadzone do polskiego prawa cywilnego. Zestawienie polskich regulacji prawnych zostanie dopełnione wskazaniem na istotne akty Rady Europy i Unii Europejskiej dotyczące mediacji i innych form ADR. Część druga artykułu zostanie poświęcona zasygnalizowaniu rozwoju badań nad problematyką ADR wśród przedstawicieli polskiej teorii, filozofii i socjologii prawa. Następnie zostanie sformułowany przez autora katalog głównych zagadnień i kategorii związanych z problematyką ADR, które od ponad trzech dekad są poddawane różnorodnym, pogłębionym badaniom przez polskich naukowców zajmujących się ogólną refleksją nad prawem, w tym w ramach wewnętrznej i zewnętrznej integracji nauk prawnych (ujęć interdyscyplinarnych). Ostatnia, trzecia część rozważań zawiera kilka uwag na temat rozwoju standardów, infrastruktury i podmiotów zajmujących się zwłaszcza usługami mediacyjnymi w Polsce oraz poszerzającego się dostępu do wiedzy na temat mediacji i innych form ADR oferowanej w ramach różnych form i etapów edukacji prawniczej.

⁶ A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA – studium teoretycznoprawne*, Lublin 1993, s. 60–61, 184, 188–189, 192–193.

⁷ Tekst podejmuje wybrane kwestie przedstawione przez autora w referacie pt. „Rozwój alternatywnych form rozwiązywania sporów prawnych (ADR) w Polsce – kilka uwag z perspektywy legislacji, teorii, praktyki i edukacji prawniczej”, wygłoszonym 25 września 2024 roku na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie podczas Ogólnopolskiego Kongresu Teorii i Filozofii Prawa Sekcji Polskiej Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej (IVR), w ramach panelu: „Zmiany społeczne i zmiany w prawie: wyzwania i szanse dla alternatywnych form rozwiązywania sporów (ADR)”, którego organizatorem była Katedra Teorii i Filozofii Prawa WPiA UMCS oraz Akademickie Centrum Mediacji UMCS w Lublinie.

ROZWÓJ ADR W POLSCE – KILKA UWAG Z PERSPEKTYWY LEGISLACJI

Postępujący rozwój współczesnych regulacji prawnych poświęconych ADR (a zwłaszcza instytucji mediacji) w Polsce można zaobserwować już od początku lat 90. XX wieku. Na wstępie należy podkreślić, że do chwili obecnej polski prawodawca nie zdecydował się jednak na przygotowanie i wprowadzenie kompleksowej ustawy o mediacji, decydując się na ustanawianie relewantnych przepisów prawnych odrębnie dla danej gałęzi prawa czy typów spraw spornych. Podejmując się próby wymienienia najważniejszych aktów prawnych aktualnie obowiązujących, dotyczących „królowej ADR” – mediacji, można wskazać na regulacje prawne dotyczące m.in.: 1) mediacji w sporach zbiorowych z zakresu prawa pracy, 2) mediacji w sprawach karnych; 3) mediacji w sprawach nieletnich; 4) mediacji w sprawach sędowo-administracyjnych; 5) mediacji w sprawach cywilnych (w tym m.in. rodzinnych, pracowniczych, gospodarczych); 6) mediacji w sprawach administracyjnych; 7) mediacji w sprawach odpowiedzialności zawodowej lekarza; 8) mediacji akademickiej; 9) mediacji w karnym postępowaniu wykonawczym; 10) mediacji w zamówieniach publicznych; 11) mediacji w prawie autorskim⁸.

Doniosłe znaczenie dla rozwoju ADR w Polsce należy przypisać ponadto ustawie o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów z dnia 10 września 2015 roku, która wprowadziła nie tylko istotne nowelizacje regulacji dotyczących mediacji i sądu polubownego w polskim Kodeksie postępowania cywilnego, ale również w ustawie z dnia 27 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych, w której powołano instytucję sądowego koordynatora do spraw mediacji, określając, że jego zadaniem jest wykonywanie działań na rzecz rozwoju mediacji, zapewnienie sprawnej komunikacji pomiędzy

⁸ Zob. ustawę o rozwiązywaniu sporów zbiorowych z dnia 23 maja 1991 r. (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 123); ustawę Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 r. (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 46); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 716); ustawę o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich z dnia 9 czerwca 2022 r. (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 978); ustawę z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 935); ustawę z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1568); ustawę z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 572); ustawę z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1342); ustawę z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1571); rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 czerwca 2022 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. z 2022 r. poz. 1236); ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 706); ustawę z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1320); ustawę z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 24).

sędziami i mediatorami oraz stałymi mediatorami, a także współpraca przy organizowaniu spotkań informacyjnych (art. 16a)⁹. Ponadto w ustawie o ustroju sądów powszechnych wprowadzono nowy rozdział poświęcony instytucji stałych mediatorów (rozdział 6a „Stali mediatorzy” art. 157a–157f)¹⁰. Stanowi to jeden z istotniejszych przykładów stopniowego poszerzania w Polsce rozumienia pojęcia wymiaru i wymierzenia sprawiedliwości od wąskiego stanowiska podmiotowego (wyłączna domena sądów) w stronę bardziej holistycznego ujęcia przedmiotowo-funkcjonalnego¹¹.

Postępujący rozwój regulacji prawnych w Polsce dotyczących mediacji i innych form ADR jako alternatywy dla sądowego wymierzania sprawiedliwości jest podyktowany nie tylko krajowymi problemami z przewlekłością postępowań sądowych i potrzebami społeczno-gospodarczymi czy obserwacjami pozytywnego rozwoju i korzyści praktyki ADR w systemach *common law*, ale w istotnej mierze również inspiracją licznych prawodawstw europejskiego, tworzonego w ramach Rady Europy i Unii Europejskiej¹².

⁹ Zob. ustawę z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz. U. z 2015 r. poz. 46) oraz ustawę z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 334).

¹⁰ Zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. z 2016 r. poz. 122).

¹¹ Zob. więcej A. Kalisz, *Mediator jako zawód włączony w ustrój sądów powszechnych – praktyka zmian dotyczących mediacji cywilnej*, „Studia Iuridica Lubinensia” 2018, t. 27, nr 3, s. 129–142. Zob. również rozważania autora na temat mediacji w *continuum* form wymiaru sprawiedliwości oraz holistycznego podejścia do wymiaru i wymierzania sprawiedliwości przedstawione w pracach: A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007, s. 208–264; A. Zienkiewicz, *Mediation als eine Form der Justiz*, [w:] *Mediation als Verfahren konsensualer Streitbeilegung. Die deutsche, polnische und ukrainische Perspektive*, hrsg. T. de Vries, Frankfurt am Main 2012, s. 3–22; A. Zienkiewicz, *Holizm prawniczy...*, s. 310–339 wraz ze wskazaną tam literaturą.

¹² Wśród istotnych aktów Rady Europy oraz Unii Europejskiej można m.in. wymienić: 1) Zalecenie nr R (81) 7 Komitetu Ministrów o środkach ułatwiających dostęp do wymiaru sprawiedliwości; 2) Zalecenie nr R (86) 12 Komitetu Ministrów o środkach zapobiegających nadmiernemu obciążaniu sądów i ograniczających to obciążenie; 3) Zalecenie Nr R (87) 18 Komitetu Ministrów dotyczące uproszczenia wymierzania sprawiedliwości w sprawach karnych; 4) Zalecenie Nr R (99) 19 Komitetu Ministrów dotyczące mediacji w sprawach karnych; 5) Zalecenie Nr R (98) 1 Komitetu Ministrów dotyczące mediacji w sprawach rodzinnych oraz Memorandum Wyjaśniające; 6) Rezolucję nr 1 (2000) w sprawie wymierzania sprawiedliwości w XXI wieku; 7) Zalecenie Nr R (2001) 9 Komitetu Ministrów w sprawie alternatywnych w stosunku do drogi sądowej metod rozwiązywania sporów pomiędzy organami administracji a jednostkami; 8) Zalecenie Nr R (2002) 10 w sprawie mediacji w sprawach cywilnych; 9) Zieloną Księgę z dnia 19 kwietnia 2002 r. Komisji Europejskiej o alternatywnych metodach rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych i handlowych; 10) Europejski Kodeks Postępowania Mediatorów z dnia 2 lipca 2004 r. przyjęty przez Komisję Europejską; 11) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE w sprawach niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych z dnia 21 maja 2008 r. (Dz. Urz. UE L nr 136); 12) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE)

Rozwój regulacji prawnych dotyczących polubownego rozwiązywania sporów prawnych w Polsce jest widoczny również w ramach tzw. alternatywy wewnętrznej, szczególnie w obrębie cywilnego postępowania sądowego. W aktualnym stanie prawnym wspieranie przez sędziego pokojowych form rozwiązania sporów może być realizowane na różne sposoby podczas całego postępowania cywilnego i to nie tylko na podstawie art. 10 i 223 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.). Będący jednym z przepisów ogólnych art. 10 k.p.c. stanowi, że w sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji. Jego treść i umiejscowienie w kodeksie nie pozostawia wątpliwości, że sędzia cywilny powinien nie tylko sprzyjać, ale również priorytetowo i aktywnie dążyć do ugodowego załatwienia sprawy cywilnej, opierając się na instytucji ugody sądowej (art. 223 k.p.c.) bądź ewentualnie pozasądowej (art. 917 Kodeksu cywilnego, dalej: k.c.), nakłaniać strony w szczególności do wejścia na drogę mediacji (art. 10 k.p.c. *in fine*). Ponadto zgodnie z art. 183(8) § 1, 3 i 4 k.p.c. sąd może skierować strony do mediacji na każdym etapie postępowania, wcześniej wezwać je do udziału w spotkaniu informacyjnym na temat istoty i zalet mediacji, a przed pierwszym posiedzeniem wyznaczonym na rozprawę każdorazowo dokonać oceny, czy skierować strony do mediacji, w tym wcześniej wysłuchując strony pod tym kątem na posiedzeniu niejawnym.

Szczególnie istotny potencjał polubownego rozwiązania sporu zawiera nowa regulacja dotycząca posiedzenia przygotowawczego, zawarta zwłaszcza w art.

nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sprawach konsumenckich) – wdrożoną w Polsce przez ustawę z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. z 2016 r. poz. 1823); 13) rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1150 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie propagowania sprawiedliwości i przejrzystości dla użytkowników biznesowych korzystających z usług pośrednictwa internetowego (Dz. U. UE. L. z 2019 r. Nr 186); 14) rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich, które traci moc ze skutkiem od dnia 20 lipca 2025 r. na podstawie art. 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2024/3228 z dnia 19 grudnia 2024 r. w sprawie uchylenia rozporządzenia (UE) nr 524/2013 i zmiany rozporządzeń (UE) 2017/2394 i (UE) 2018/1724 w odniesieniu do likwidacji europejskiej platformy internetowego rozstrzygania sporów. Dodatkowo warto zwrócić uwagę na działalność legislacyjną Europejskiej Komisji na rzecz Skutecznego Wymiaru Sprawiedliwości Rada Europy (CEPEJ), która uchwaliła m.in.: Guidelines for a Better Implementation of the Existing Recommendation Concerning Family Mediation and Mediation in Civil Matters, CEPEJ(2007)1; Mediation Development Toolkit. Ensuring implementation of the CEPEJ Guidelines on mediation, CEPEJ(2018)7; European Handbook for Mediation Lawmaking, CEPEJ(2019)9; Mediation Awareness Programme for Judges, CEPEJ(2019)8; Mediation Awareness and Training Programme for Notaries, CEPEJ (2019)20; Promoting Mediation to Resolve Administrative Disputes in Council of Europe Member States, CEPEJ (2022)11 – zob. więcej np. M. Pękala, *Narzędzia rozwoju mediacji cywilnej w świetle dokumentów Europejskiej Komisji na Rzecz Skutecznego Wymiaru Sprawiedliwości*, „Forum Prawnicze” 2023, nr 2(76), s. 52–64.

205(2) § 1 pkt 1, art. 205(5) § 1 i 2 oraz art. 205(6) § 1 i 2 k.p.c. Zgodnie z art. 205(6) § 1 i 2 k.p.c. podczas posiedzenia przygotowawczego przewodniczący ustala przedmiot sporu i wyjaśnia stanowiska stron, „także w zakresie prawnych aspektów sporu” – a zatem nie tylko prawnych, ale i pozaprawnych. Jednocześnie sędzia powinien skłaniać strony do pojednania oraz dążyć do ugodowego rozwiązania sporu, w szczególności w drodze mediacji. W tym celu może poszukiwać ze stronami ugodowych sposobów rozwiązania sporu, wspierać je w formułowaniu propozycji ugodowych oraz wskazywać sposoby i skutki rozwiązania sporu, w tym skutki finansowe. Należy również zauważyć dopuszczalną obecnie możliwość przedstawienia stronom przez sędziego wstępnego poglądu w sprawie, w tym co do ewentualnego wyniku postępowania, co, jak przewiduje się w uzasadnieniu projektu ustawy, ma na celu mobilizować strony do zawarcia kompromisu [art. 156(1) k.p.c.]¹³.

Ponadto należy wskazać na możliwość wspierania przez sędziego polubownego rozwiązywania sporu cywilnego w toku postępowania pojednawczego (art. 184–186 k.p.c.), w ramach którego [po nowelizacji z 2019 roku wprowadzającej art. 185 § 1(1) k.p.c.] przewiduje się, że w wezwaniu do próby ugodowej należy nie tylko zwięźle oznaczyć sprawę, ale również przedstawić propozycje ugodowe¹⁴. W konsekwencji może to zachęcić drugą stronę do podjęcia negocjacji, a sędziego przynajmniej do przyjęcia roli facylitatora odpowiednio moderującego komunikację stron czy ułatwiającego poprawne zredagowanie projektu ugody.

Mając powyższe na uwadze można stwierdzić, że w ostatnich trzech dekadach w Polsce doszło do rozwoju regulacji prawnych dotyczących ADR, a zwłaszcza instytucji mediacji w różnych typach sporów oraz do szerszego umożliwienia sędziemu działalności nie tylko w zakresie rozstrzygania sporów, ale również ich pokojowego rozwiązywania i to aktywnie w roli rozjemcy (stosującego techniki negocjacyjne czy mediacyjne) czy inicjatora postępowania mediacyjnego, a także osoby przygotowującej strony do aktywnego włączenia się w proces mediacji (np. poprzez diagnozowanie zdolności mediacyjnej sprawy, spotkania informacyjne w sprawie mediacji czy wyjaśnienie sytuacji prawnej stron w zakresie możliwości i istoty skorzystania z różnych form polubownego rozwiązywania sporów).

¹³ Zob. uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469) – Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3137 – <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3137> [dostęp: 30.04.2025].

¹⁴ Zob. ustawę z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469).

ROZWÓJ ADR W POLSCE – KILKA UWAG Z PERSPEKTYWY BADAŃ TEORII I FILOZOFII PRAWA

Rozwój regulacji prawnych w Polsce dotyczących problematyki alternatywnego rozwiązywania sporów w ostatnich trzech dekadach był prognozowany i postulowany przez kilku wybitnych polskich teoretyków i filozofów prawa już w latach 90. XX wieku i przyczynił się do istotnego wzrostu zainteresowania problematyką ADR wśród szerszej grupy przedstawicieli nauk prawnych, nie tylko z zakresu dogmatyki prawniczej, ale również ogólnej refleksji nad prawem.

W Polsce szczególnie doniosłą i absolutnie prekursorską rolę w poszerzeniu wiedzy z zakresu ADR i związanego z nią bogactwa problematyki badawczej, inspirującą do dziś wielu przedstawicieli nauk społecznych (obok bardziej ogólnej i podejmującej również inne zagadnienia pracy L. Morawskiego, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 1999) należy przypisać rozprawie habilitacyjnej A. Korybskiego, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA. Studium teoretycznoprawne*, Lublin 1993. Wymieniona monografia była pierwszym w naszym kraju dogłębnym, wieloaspektowym studium teoretycznoprawnym, poświęconym problematyce ADR, podejmującym i porządkującym zarówno fundamentalne zagadnienia pojęciowe i systemowe, jak i dostarczającym szczegółowej, absolutnie nowatorskiej wówczas wiedzy na temat wielu instytucji ADR, funkcjonujących w praktyce polubownego opanowywania sporów w systemie *common law*, umiejętnie odnoszonych do rzeczywistości społeczno-prawnej systemu kontynentalnego.

Dobitym dowodem nie tylko edukacyjnej, ale zwłaszcza prorozwojowej i inspirującej dalsze badania naukowe roli rzeczonyj rozprawy autorstwa A. Korybskiego jest to, że w XXI wieku polska teoria i filozofia prawa doczekała się kolejnych badań i rozpraw naukowych poświęconych w większym bądź mniejszym zakresie problematyce ADR, które czerpały z bogactwa idei, koncepcji, prognoz, postulatów, ustaleń i sformułowanej siatki pojęciowej zaprezentowanych w pracy badawczej przez A. Korybskiego. Wśród rozpraw naukowych współtworzących rozwój badań poświęconych problematyce ADR na terenie polskiej teorii i filozofii prawa można wymienić m.in. następujące prace na stopień naukowy: A. Zienkiewicz, *Mediacja w sprawach cywilnych – studium teoretycznoprawne* (rozprawa doktorska 2007, promotor: A. Korybski); A. Jakubiak-Mirończuk, *Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów cywilnych* (rozprawa doktorska 2007, promotor: L. Morawski); M. Myślińska, *Rola mediatora w porządku prawnym – analiza teoretycznoprawna* (rozprawa doktorska 2015, promotor: A. Korybski); P. Kłos, *Poufność mediacji* (rozprawa doktorska 2020, promotor: A. Korybski); A. Kalisz, *Mediacja jako forma dialogu w stosowaniu prawa* (rozprawa habilitacyjna 2016); A. Zienkiewicz, *Holizm prawniczy z perspektywy Comprehensive Law Movement. Studium teoretycznoprawne* (rozprawa habilitacyjna 2018).

Problematyka ADR, a zwłaszcza negocjacji i mediacji w ostatnich dwóch dekadach zyskała na popularności wśród szerszej grupy przedstawicieli polskiej teorii, filozofii i socjologii prawa, co spowodowało rozwój kierunkowych badań (także empirycznych), w tym działań naukowych we współpracy z przedstawicielami różnych dogmatyk prawnych. Efektem prowadzonych aktywności badawczych są m.in. następujące prace tworzone i współtworzone przez polskich teoretyków i filozofów prawa: A. Zienkiewicz, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007; A. Jakubiak-Mironczuk, *Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów sądowych*, Warszawa 2008; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Warszawa 2009; A. Jakubiak-Mironczuk, *Negocjacje dla prawników. Prawo cywilne*, Warszawa 2010; J. Stelmach, B. Brożek, *Sztuka negocjacji prawnych*, Warszawa 2011; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Polubowne rozwiązywanie konfliktów w pomocy społecznej. Komunikacja, psychologia konfliktów, negocjacje i mediacje socjalne*, Sosnowiec 2015; K. Pleszka, J. Czapska, M. Araszkiewicz, M. Pękala (red.), *Mediacja. Teoria, Normy, Praktyka*, Warszawa 2017; M. Myślińska, *Mediator w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja w sprawach gospodarczych jako narzędzie wspierające sukces w biznesie*, Warszawa 2020; P. Kłos, *Poufność mediacji – analiza teoretycznoprawna*, Lublin 2021; A. Zienkiewicz, *Objectives of Mediation and Selection and Implementation of Mediation Strategies and Techniques by Mediators in Civil Disputes Study Report (Part II Survey Questionnaires)*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2022, t. 31, nr 1, s. 213–236; A. Zienkiewicz, *Objectives of Mediation and Selection and Implementation of Mediation Strategies and Techniques by Mediators in Civil Disputes – Study Report (Part III – Interviews)*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2023, t. 32, nr 2, s. 303–332.

Ponadto należy zauważyć, że dorobek badawczy w zakresie ADR polskich teoretyków i filozofów prawa jest dostrzegany przez znawców problematyki (w tym praktyków) reprezentujących różne dogmatyki prawnicze, tytułem przykładu warto wskazać na następujące cieszące się uznaniem prace: R. Morek, *ADR – alternatywne metody rozwiązywania sporów w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2004; E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009; E. Gmurzyńska, *Rola prawników w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2014; M. Tabernacka, *Negocjacje i mediacja w sferze publicznej*, Warszawa 2018; C. Rogula, A. Zemke-Górecka, *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, Warszawa 2021.

Rozwój zainteresowania problematyką ADR wśród przedstawicieli polskiej teorii i filozofii prawa zaowocował również realizacją badań interdyscyplinarnych (w ramach tzw. zewnętrznej integracji prawoznawstwa). Tytułem przykładu można wskazać na prace poświęcone polubownemu opanowywaniu sporów, tworzone z wykorzystaniem dorobku nie tylko psychologii, socjologii czy pedagogiki, ale również logiki, informatyki oraz *Artificial Intelligence and Law*: M. Araszkiewicz,

A. Łopatkiewicz, A. Zienkiewicz, *Factor-based Parent Plan Support System*, [w:] *ICAAIL '13: Proceedings of the Fourteenth International Conference on Artificial Intelligence and Law*, eds. E. Francesconi, B. Verheij, New York 2013, s. 171–175; M. Araszkiewicz, A. Łopatkiewicz, A. Zienkiewicz, *Factors and Dimensions in Parent Plan Support System*, [w:] *Transparenz. Tagungsband des 17. Internationalen Rechtsinformatik Symposions. IRIS 2014*, Österreichische Computer Gesellschaft & Erich Schweighofer, hrsg. E. Schweighofer, F. Kummer, W. Hotzendorfer, Wiedeń 2014, s. 103–111; M. Araszkiewicz, A. Łopatkiewicz, A. Zienkiewicz, *Personal Traits that Hinder Cooperative Negotiations Regarding Familial Disputes and Usage of Modern Informational Technology*, [w:] *The 15th International Conference on Group Decision & Negotiation Letters*, red. B. Kamiński, G. Kersten, P. Szufel, M. Jakubczyk, T. Wachowicz, Warszawa 2015, s. 83–90; M. Araszkiewicz, A. Łopatkiewicz, A. Zienkiewicz, T. Żurek, *Representation of an Actual Divorce Dispute in the Parenting Plan Support System*, [w:] *Proceedings of the 15th International Conference on Artificial Intelligence and Law (ICAAIL '15)*, eds. T. Sichelman, K. Atkinson, New York 2015, s. 166–170.

Warto również odnotować, że znaczenie rozwijanych od trzech dekad badań problematyki ADR w polskiej teorii i filozofii prawa zostało docenione podczas ostatniego Ogólnopolskiego Kongresu Teorii i Filozofii Prawa Sekcji Polskiej Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej (IVR), który odbył się w dniach 23–25 września 2024 roku na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, poprzez zorganizowanie w jego ramach specjalnego panelu pt. „Zmiany społeczne i zmiany w prawie: wyzwania i szanse dla alternatywnych form rozwiązywania sporów (ADR)”, którego inicjatorem była Katedra Teorii i Filozofii Prawa Wydziału Prawa i Administracji UMCS oraz Akademickie Centrum Mediacji UMCS w Lublinie, moderatorami byli M. Myślińska i P. Kłoś, a prelegentami: J. Jabłońska-Bonca, A. Korybski, M. Pękala i A. Zienkiewicz.

Przegląd problematyki ADR, która od ponad trzech dekad jest poddawana różnorodnym, pogłębionym badaniom przez polskich naukowców, zajmujących się ogólną refleksją nad prawem, w tym w ramach wewnętrznej i zewnętrznej integracji nauk prawnych (ujęć interdyscyplinarnych), pozwala na przedstawienie katalogu fundamentalnych zagadnień i kategorii stanowiących przedmiot refleksji naukowej (który nie ma charakteru zupełnego, a jedynie pogładowy): 1) konflikty i spory prawne oraz ich opanowywanie; 2) różne ujęcia sprawiedliwości, dostępu i rozumienia wymiaru i wymierzania sprawiedliwości; 3) modelowe ujęcia różnych form podstawowych, mieszanych i fazowych ADR; 4) nowatorskie koncepcje sądu a ADR; 5) prawda, wolność, godność, odpowiedzialność, autonomia, samodzielność, samopoznanie, rozwój (w tym moralny), pomocniczość, interesy i potrzeby strony/stron/otoczenia społecznego a ADR; 6) dyskurs argumentacyjny, dialog, trialog, komunikacja, przekonywanie w ADR; 7) pokój, harmonia, ład społeczny a ADR; 8) ADR a państwo, władza państwowa, organizacje międzynarodowe,

rynek, społeczeństwo; 9) ADR a prawo („negocjowanie w cieniu prawa”); 10) ADR a funkcje prawa (m.in. funkcja regulacyjna, terapeutyczna, transformatywna); 11) prywatyzacja wymiaru sprawiedliwości (obligatoryjność wybranych form ADR) a zawłaszczanie konfliktów przez państwo; 12) ADR a inne systemy normatywne (moralność, religia, obyczaj); 13) ADR a różne kultury prawne, systemy aksjologiczne, konkurencyjność wartości; 14) skuteczność/efektywność poszczególnych form ADR i prawa oraz jego granice; 15) ADR a typy i modele stosowania prawa, w tym modelowe procesy decyzyjne w ramach poszczególnych metod ADR i ich etapów; 16) różnorodne katalogi kryteriów porównania form ADR i sądu; 17) holistyczna diagnoza sporu i procedura ustalania optymalnej formy opanowania danego sporu; 18) różnorodne wizje ról i kompetencji sędziego oraz prawników w sądzie i ADR; 19) różne paradygmaty i zasady negocjacji i mediacji, strategie i techniki negocjacyjne i mediacyjne; 20) rezultat materialny a relacje stron w opanowywaniu sporów prawnych (w tym przeprosiny, przebaczenie, pojednanie); 22) etyka zawodowa w praktyce ADR; 23) dylematy moralne i zawodowe w praktyce ADR; 24) problem integralności moralnej i zawodowej w praktyce ADR; 25) ADR a *hard cases* (w tym koncepcja *one right answer*); 26) ADR a prawo do sądu (np. w kontekście obligatoryjności mediacji); 27) ADR a CDR (*comprehensive dispute resolution*); 28) ADR a idee orientacji tworzących *Comprehensive Law Movement*; 29) ADR a holizm prawniczy; 30) Online Dispute Resolution (ODR); 31) wykorzystanie nowych technologii i dorobku *Artificial Intelligence and Law* w polubownym opanowywaniu sporów prawnych.

Co szczególnie godne podkreślenia, rozwój regulacji prawnych oraz dalszych kierunkowych badań prowadzonych przez polskich przedstawicieli teorii i filozofii prawa poświęconych problematyce ADR potwierdził trafność stanowisk formułowanych przez A. Korybskiego i L. Morawskiego już w latach 90. XX wieku odnośnie do tak fundamentalnej kwestii, jak zasadność szerszego rozumienia instytucji sądu i wymiaru sprawiedliwości (istnienia specyficznego *continuum* różnych jego form)¹⁵. Jak podkreślano w pluralistycznych społeczeństwach, powinien bowiem istnieć pluralizm form wymiaru sprawiedliwości oraz poszanowanie autonomii woli podmiotów wobec wyboru sposobu dochodzenia własnych roszczeń¹⁶.

W ramach podsumowania tej części rozważań warto przytoczyć przynajmniej kilka też wymienionych wybitnych polskich teoretyków prawa, które okazały się trafne i nie straciły na aktualności, przez co powinny być nadal prezentowane,

¹⁵ Zob. więcej o problematyce istoty przedmiotowo-funkcjonalnego i holistycznego podejścia do wymiaru i wymierzania sprawiedliwości oraz *continuum* form opanowywania sporów w polskiej teorii prawa w pracach: A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 208–264; A. Zienkiewicz, *Holizm prawniczy...*, s. 310–339.

¹⁶ Por. L. Morawski, *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 1, s. 22; Z. Kmiecik, *Mediacja i koncyliacja w prawie administracyjnym*, Kraków 2004, s. 22–23.

zwłaszcza najmłodszemu pokoleniu badaczy ADR w Polsce, w celu podkreślenia ich pionierskiego i „profetycznego” charakteru.

L. Morawski wskazywał dobitnie, że: „gdyby nawet sądy działały absolutnie bez zarzutu i spełniały społeczne oczekiwania, to i tak ich monopolistyczna pozycja musi zostać złamana. [...] By tę pozycję złamać, państwo powinno nie tylko zezwolić na istnienie instytucji alternatywnych, ale instytucje te ze wszelkich miar wspierać i propagować. [...] Przemawiają za tym istotne racje polityczne. W demokratycznych społeczeństwach istotą wszystkich praw obywatelskich jest ich prawo do wyboru, także prawo do wyboru instytucji, która będzie rozstrzygać ich problemy. Z niczego nie wynika pogląd, że prawo do rozstrzygania indywidualnych spraw ze swej istoty przysługiwać musi sądom. Wydaje się raczej, że to jedynie ważne racje publiczne, z jakimi mamy na przykład do czynienia w poważnych sprawach karnych, mogą przemawiać za przyznaniem tego prawa wyłącznie sądom. W wolnym społeczeństwach ludzie powinni mieć prawo do sądu, a nie obowiązek korzystania z państwowego wymiaru sprawiedliwości tam, gdzie nie jest to niezbędnie konieczne”¹⁷.

Podobne stanowisko formułował A. Korybski, podnosząc: „Mechanizm opanowywania sporów nie może ograniczać się do osądzania (w formie decyzji administracyjnej bądź orzeczenia sądowego); dobór sposobu oddziaływania na konkretny spór powinien być uargumentowany tym, że jest to w danych warunkach najlepszy sposób opanowywania sporu zarówno z punktu widzenia interesów i roszczeń stron, jak też poprawności i trwałości przyszłych relacji między nimi w ramach szerszego otoczenia społecznego (a więc z punktu widzenia rozwoju danej społeczności oraz istniejącego w niej stanu «pokoju społecznego»». [...] Tradycyjny model sądu, opierający się na zespoleniu trzech elementów: prawa, sędziów oraz sformalizowanych procedur rozsądzania – został poddany wielostronnej krytyce. Pojawiło się przekonanie o potrzebie głębokich przeobrażeń wymiaru sprawiedliwości, uwzględniających sprawdzone w praktyce i akceptowane społecznie formy ADR. [...] Rezultaty badań związanych z kryzysem sądownictwa amerykańskiego oraz obecnością ADR w sądach stanowią uzasadnienie tezy, dotyczącej ewoluowania sądowego wymiaru sprawiedliwości poprzez szersze uwzględnienie form opanowywania sporów opartych o rokowania (jako jedno z dwóch cech substancjalnych prawa). Potwierdzają one, przynajmniej częściowo, hipotezę o historycznym charakterze dominacji sformalizowanego postępowania sądowego, opartego na władczej decyzji sędziego jako urzędnika państwowego, w sytuacji walki stron o zwycięstwo w sporze. Tym samym czynią uzasadnioną sugestię nadawania terminowi «sąd» znacznie szerszego znaczenia aniżeli to, jakie przeważa jeszcze nadal w literaturze prawniczej. [...] Pojęcie sądu powinno obejmować nie tylko procedury osądzania, ale także procedury negocjacyjno-mediacyjne mieszczące się niegdyś w ramach

¹⁷ L. Morawski, *Główne problemy...*, s. 194.

instytucji sądu rozjemczego”¹⁸. Proponowane poszerzenie rozumienia (formuły) wymiaru sprawiedliwości korespondowało wprost z ideą szerszego rozumienia pojęcia „sądu”, której egzemplifikację stanowił tzw. *Multi-Door Courthouse Project* („sąd o wielu wejściach”), łączący różnorodne formy pokojowego opanowywania sporów w jeden zwarty system wraz z tradycyjnym postępowaniem sądowym. Jego pierwotne zasady działania i strukturę zaproponował F. Sander, a w polskiej literaturze prawniczej pod pojęciem „sądu otwartego” przedstawił jako pierwszy A. Korybski, rysując trafną perspektywę możliwych stopniowych przeobrażeń sądu zmierzających w kierunku sądu pokoju społecznego oraz inspirując badaczy, legislatorów i praktyków ADR¹⁹.

ROZWÓJ ADR W POLSCE – KILKA UWAG Z PERSPEKTYWY PRAKTYKI I EDUKACJI PRAWNICZEJ

Rozwojowi polskich regulacji prawnych oraz badań naukowych dotyczących ADR prowadzonych zarówno przez teoretyków, jak i dogmatyków prawa od ostatnich trzech dekad towarzyszy rozwój standardów, infrastruktury i podmiotów angażujących się w Polsce w praktykę ADR (w tym zwłaszcza usługi mediacyjne) oraz poszerzający się dostęp do wiedzy na temat mediacji i innych form ADR, oferowany w ramach różnych form i etapów m.in. w ramach edukacji prawniczej.

Tytułem przykładu w ramach rozwoju standardów ADR w Polsce można wskazać na opracowane i uchwalone przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości: „Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” i „Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich”, a także szereg różnych regulaminów, standardów, kodeksów etycznych czy dobrych praktyk, proponowanych przez poszczególne polskie ośrodki czy stowarzyszenia zajmujące się profesjonalnie usługami mediacyjnymi i arbitrażem²⁰.

¹⁸ A. Korybski, *Alternatywne...*, s. 171–173.

¹⁹ F. Sander, *Varieties of Dispute Processing, Address Delivered at the National Conference on the Causes of Popular Dissatisfaction with the Administration of Justice*, „Federal Rules Decision” 1976, no. 70, s. 111–134; A. Korybski, *Alternatywne...*, s. 135–148, 173. Por. A. Zienkiewicz, *Koncepcja sądu otwartego – wzmocnienie pluralizmu form wymiaru sprawiedliwości*, [w:] *Mediacja – nowa droga rozwiązywania sporów*, red. A. Rękas, Warszawa 2011, s. 29–47.

²⁰ Zob. „Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” i „Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich” uchwalone przez Społeczną Radę ADR przy Ministrze Sprawiedliwości, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/dokumenty-i-deklaracja-o-stosowaniu-mediacji> [dostęp: 30.04.2025]. Por. np. „Kodeks Etyki mediatora” Polskiego Centrum Mediacji, <https://mediator.org.pl/baza-wiedzy/kodeks-etyki-mediatora/> [dostęp: 30.04.2025] oraz standardy Polskiego Centrum Mediacji w sprawie prowadzenia mediacji karnych, z nieletnim sprawcą czynu karalnego, rodzinnych, pracowniczych, cywilnych i gospodarczych, rówieśniczych oraz e-mediacji, <https://mediator.org.pl/baza-wiedzy/standardy-mediacji/> [dostęp: 30.04.2025]. Por. również np. „Regulamin mediacyjny” Centrum Mediacji

Z uwagi na ograniczenia rozmiaru tekstu należy jedynie podkreślić, że w ramach rozwoju podmiotów i infrastruktury ADR w Polsce poza coraz częściej oferowaną praktyką indywidualną w zakresie mediacji (przez mediatorów, radców prawnych, adwokatów czy notariuszy) istotną rolę pełnią liczne stałe ośrodki mediacyjne i arbitrażowe, ogólnopolskie i regionalne stowarzyszenia mediacyjne oraz ośrodki badawczo-szkoleniowo-praktyczne tworzone przy Wydziałach Prawa i Administracji polskich uniwersytetów (np. Centrum Rozwiązywania Sporów i Konfliktów przy WPiA UW czy Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów przy WPiA UJ)²¹. Polubowne rozwiązywanie sporów za pomocą mediacji mogą wspierać sędziowie koordynatorzy mediacji (zarówno poprzez promocję ADR, organizowanie dyżurów mediacyjnych w sądach, spotkań informacyjnych, jak i wspieranie częstszego kierowania stron do mediacji przez sędziów). Ponadto należy zauważyć, że w obecnym stanie prawnym usługi mediacyjne mogą być również świadczone w ramach tzw. nieodpłatnej pomocy prawnej²².

Aktualnie w Polsce możliwość uzyskania wiedzy i umiejętności z zakresu ADR młodym adeptom prawa i prawnikom jest oferowana w ramach różnych form i etapów edukacji prawniczej. Jak trafnie już w latach 90. XX wieku wskazywał A. Korybski: „Jednym z podstawowych zadań edukacji społeczno-humanistycznej, w tym także edukacji prawniczej, powinno być zatem dostarczanie wiedzy i umiejętności pokojowego, korzystnego dla jednostek i otoczenia społecznego opanowywania sporów. Taka właśnie wiedza i takie umiejętności umożliwiają bowiem jednostce efektywne działania w społeczeństwie”²³. Przedmioty dydaktyczne z zakresu negocjacji, mediacji, arbitrażu i innych form ADR są wykładane na Wydziałach Prawa i Administracji podczas studiów prawniczych, aplikacji prawniczych oraz kierunkowych studiów podyplomowych²⁴. Niektórzy studenci prawa mają możliwość spotkania się z problematyką ADR już wcześniej, na etapie szkoły średniej w związku z popularyzacją projektów dotyczących wdrażania tzw. mediacji

przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, <https://kig.pl/uslugi/centrum-mediacji/> [dostęp: 30.04.2025] oraz „Regulamin arbitrażowy” Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, <https://sakig.pl/regulaminy-i-taryfa-oplat/nowy-regulamin-sadu> [dostęp: 30.04.2025].

²¹ Na temat Centrum Rozwiązywania Sporów i Konfliktów przy WPiA UW zob. <https://mediacje.wpia.uw.edu.pl/> [dostęp: 30.04.2025]. Na temat Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów przy WPiA UJ zob. <https://centrumars.wpia.uj.edu.pl/> [dostęp: 30.04.2025].

²² Zob. ustawę z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1534).

²³ A. Korybski, *Alternatywne...*, s. 178–179, 184.

²⁴ Tytułem przykładu można wskazać na prowadzone w ciągu ostatnich dwóch dekad studia podyplomowe mediacji i innych alternatywnych form rozwiązywania sporów na Wydziałach Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego (Centrum Rozwiązywania Sporów i Konfliktów), Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu w Białymstoku czy Uniwersytetu Jagiellońskiego (Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów).

równieśniczej lub w trakcie studiów w ramach działalności popularyzatorskiej, edukacyjnej i pomocowej rzeczników akademickich zajmujących się m.in. mediacją akademicką²⁵. W toku studiów i podczas aplikacji prawniczych dodatkowo istnieje możliwość poszerzania kompetencji z zakresu ADR w związku z organizowanymi w kraju i za granicą turniejami negocjacyjnymi, mediacyjnymi czy arbitrażowymi. Należy zgodzić się z A. Korybskim, że w ramach rozwoju edukacji z zakresu ADR szczególnie pożądane jest wprowadzenie podczas studiów i aplikacji prawniczych również praktyk w stałych ośrodkach mediacyjnych i arbitrażowych oraz szerokie praktyczne uwzględnienie problematyki ADR przez uniwersyteckie kliniki prawa²⁶. Istotne jest ponadto odpowiednie przygotowanie wykładowców ADR, „profesorowie prawa nie mogą ograniczać się do wykładania «prawa martwego», istniejącego jedynie w zbiorach orzeczeń sądowych (a w tym głównie orzeczeń precedensowych sądów wyższych). Zamiast stereotypu *library-law teachers* powinien pojawić się stereotyp profesora prawa łączącego teoretyczną wiedzę z wysokim poziomem profesjonalizmu w opanowywaniu sporów, opartym na bogatym doświadczeniu praktycznym rozstrzygania i rozwiązywania sporów przy użyciu różnych sposobów i form *dispute resolution*”²⁷.

W ramach obowiązku ustawicznego kształcenia prawnikom różnych specjalności co jakiś czas oferowane są mniej lub bardziej specjalistyczne szkolenia z zakresu komunikacji interpersonalnej, psychologii konfliktów oraz teorii i praktyki negocjacji i mediacji ADR (w tym np. w ramach szkoleń związanych z projektem Krajowego Rejestru Mediatorów²⁸ czy w ramach Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury²⁹). W tym miejscu należy zauważyć, że Społeczna Rada ds.

²⁵ Więcej na temat rzeczników akademickich i ich działalności w zakresie promowania polubownego rozwiązywania sporów zob. np. informacje na stronie rzecznika akademickiego Uniwersytetu Warszawskiego, <https://ombudsman.uw.edu.pl/> [dostęp: 30.04.2025] oraz Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, <https://wsparcie.umk.pl/pages/chludzinski/> [dostęp: 30.04.2025].

²⁶ Więcej na temat zadań klinik prawa zob. A. Korybski, *Alternatywne...*, s. 162–167.

²⁷ *Ibidem*, s. 167.

²⁸ Na temat projektu „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne”, którego celem była profesjonalizacja zawodu mediatora poprzez utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz przeprowadzenie cyklu szkoleń mediacyjnych w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, zob. Krajowy Rejestr Mediatorów, <https://krm.gov.pl/> [dostęp: 30.04.2025].

²⁹ Autor w ramach 4-osobowego zespołu (wraz z A. Kalisz, M. Turlewicz i B. Wagner) na zlecenie Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury opracował program i przeprowadził w ciągu ok. 2 lat kilka edycji trzydniowych szkoleń z zakresu mediacji adresowanych do kilkuset sędziów i asesorów sądowych orzekających w wydziałach cywilnych, pracy i ubezpieczeń społecznych, gospodarczych, rodzinnych i nieletnich. Szerzej na temat kompetencji mediacyjnych i programu szkoleń z mediacji dla sędziów – zob. A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Kompetencje mediacyjne sędziego w zakresie polubownego rozwiązywania spraw cywilnych (uwagi na tle nowelizacji k.p.c.)*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 10, s. 90–105.

Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości 23 marca 2023 roku uchwaliła nowe, szczegółowe standardy dotyczące osób prowadzących szkolenia z mediacji oraz programów szkoleń mediatorów, przewidujące zakres wytycznych dedykowanych odpowiednio szkoleniom: a) bazowym; b) w konfliktach rówieśniczych, szkolnych, nieletnich sprawców czynu; c) w sprawach karnych i o wykroczenia; d) w sprawach rodzinnych; e) w sprawach cywilnych i gospodarczych; f) w sprawach pracowniczych; g) w sprawach administracyjnych³⁰.

Na zakończenie tej części rozważań należy powrócić do propozycji autora przedstawionej blisko 20 lat temu (która nie doczekała się szerszej dyskusji, więc może warto w nowych realiach społeczno-prawnych ponownie ją zainicjować) dotyczącej zasadności i założeń powołania w Polsce odrębnego samorządu zawodowego mediatorów, jako zawodu zaufania publicznego (prowadzącego m.in. aplikację mediacyjną i orzecznictwo dyscyplinarne), odpowiednio wkomponowanego w aktualną strukturę prawniczych samorządów zawodowych oraz ośrodków i organizacji pozarządowych zajmujących się mediacją³¹. Ponadto warto rozważyć, czy w ramach edukacji oraz praktyki prawniczej nie powinno poświęcać się więcej uwagi tzw. holistycznej diagnozie sporów³². Co mogłoby prowadzić do wyszkolenia i być może stworzenia nowej profesjonalnej grupy zawodowej (bądź specjalizacji w ramach już istniejących profesji mediatorów, radców prawnych czy adwokatów) – „Doradców Opanowywania Sporów” (*Dispute Resolution Adviser*³³), której głównym zadaniem byłoby wieloaspektowe diagnozowanie sporów w celu przeprowadzania procedur ustalania oraz wyboru optymalnej formy dla ich opanowania w danym przypadku.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone rozważania wskazują na postępujący wzrost zainteresowania w ostatnich trzech dekadach w Polsce problematyką ADR (przewidywany przez polskich teoretyków i filozofów prawa), a przede wszystkim instytucją mediacji,

³⁰ Zob. Standardy szkolenia mediatorów rekomendowane przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości (Rada ADR) uchwalone 23 marca 2023 r., <https://www.gov.pl> [dostęp: 30.04.2025].

³¹ Zob. propozycje autora przedstawione w 2007 roku dotyczące rozważenia powołania samorządu zawodowego mediatorów jako zawodu zaufania publicznego oraz wzmocnienia szkoleń w zakresie diagnozowania i procedury ustalania optymalnej formy opanowania sporu przedstawione w pracy: A. Zienkiewicz, *Studium mediacji...*, s. 319–320.

³² Więcej na temat założeń holistycznej diagnozy sprawy i stron sporu zob. A. Zienkiewicz, *Holizm prawniczy...*, s. 101–138.

³³ Na instytucję *Dispute Resolution Adviser* (DRA) wskazują również autorzy pracy: J. Folberg, D. Golann, L. Kloppenberg, T. Stipanowich, *Resolving Disputes. Theory, Practice, and Law*, New York 2005, s. 660–662.

co jest widoczne zarówno z perspektywy rozwoju standardów postępowania ADR, regulacji prawnych, badań naukowych, praktyki ADR, jak i edukacji prawniczej. Przedstawione ustalenia prowadzą do wniosku, że katalog rozwiązań legislacyjnych dotyczących różnorodnych pojednawczych metod opanowywania sporów prawnych stopniowo coraz bardziej poszerza się, stwarzając realną szansę na ich optymalny dobór i aplikowanie, w tym nie tylko z inicjatywy stron sporu, ale również prawników, w tym sędziów, promujących przywracanie pokojowych relacji społecznych. Ponadto aktualnie zwłaszcza młode pokolenie polskich prawników ma szansę na zdobycie szerokiej wiedzy i umiejętności związanych z ADR już na etapie studiów prawnych, a następnie podczas aplikacji. Daje to nadzieję na dalszą popularyzację i szersze wykorzystywanie różnorodnych alternatywnych wobec tradycyjnego postępowania sądowego metod polubownego opanowywania sporów prawnych w Polsce, w szczególności instytucji mediacji, w sytuacji gdy polski prawodawca w końcu dojrzeje do wprowadzenia przepisów o obligatoryjnym kierowaniu przez sąd spraw do mediacji w określonych typach sporów (np. rodzinnych, gospodarczych czy pracowniczych). Jest to od lat postulowane przez część przedstawicieli środowisk naukowych i podmiotów zajmujących się w mediacją w praktyce. Zdecydowanie się prawodawcy na ten oczekiwany przez wielu zwolenników ADR krok zwiększający liczbę inicjowanych postępowań mediacyjnych w Polsce może stanowić dodatkowy, silny impuls prorozwojowy nie tylko w kierunku istotnego zwiększania odsetek sporów, które będą polubownie rozwiązywane na drodze porozumienia, ale również w zakresie podniesienia świadomości prawnej, kultury dialogu i umiejętności pokojowego współistnienia członków społeczeństwa polskiego, co należałoby w kontekście występowania wielu konfliktów interpersonalnych i grupowych ocenić jako ze wszech miar pożądane.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Araszkiewicz M., Łopatkiewicz A., Zienkiewicz A., *Factor-based Parent Plan Support System*, [w:] *ICAIL '13: Proceedings of the Fourteenth International Conference on Artificial Intelligence and Law*, eds. E. Francesconi, B. Verheij, New York 2013.
- Araszkiewicz M., Łopatkiewicz A., Zienkiewicz A., *Factors and Dimensions in Parent Plan Support System*, [w:] *Transparenz. Tagungsband des 17 Internationalen Rechtsinformatik Symposions. IRIS 2014, Österreichische Computer Gesellschaft & Erich Schweighofer*, hrsg. E. Schweighofer, F. Kummer, W. Hotzendorfer, Wiedeń 2014.
- Araszkiewicz M., Łopatkiewicz A., Zienkiewicz A., *Personal Traits that Hinder Cooperative Negotiations Regarding Familial Disputes and Usage of Modern Informational Technology*, [w:] *The 15th International Conference on Group Decision & Negotiation Letters*, red. B. Kamiński, G. Kersten, P. Szufel, M. Jakubczyk, T. Wachowicz, Warszawa 2015.

- Araszkiewicz M., Łopatkiewicz A., Zienkiewicz A., Żurek T., *Representation of an Actual Divorce Dispute in the Parenting Plan Support System*, [w:] *Proceedings of the 15th International Conference on Artificial Intelligence and Law (ICAIL '15)*, eds. T. Sichelman, K. Atkinson, New York 2015.
- Folberg J., Golann D., Kloppenberg L., Stipanowich T., *Resolving Disputes. Theory, Practice, and Law*, New York 2005.
- Gmurzyńska E., Morek R. (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2009.
- Gmurzyńska E., *Rola prawników w alternatywnych metodach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2014.
- Jabłońska-Bonca J., *Prawnik a sztuka negocjacji i retoryki*, Warszawa 2002.
- Jabłońska-Bonca J., *Prawnik jako negocjator – z problematyki retoryki interpersonalnej*, „Studia Prawnicze” 2001, z. 3–4.
- Jakubiak-Mironczuk A., *Alternatywne a sądowe rozstrzyganie sporów sądowych*, Warszawa 2008.
- Jakubiak-Mironczuk A., *Negocjacje dla prawników. Prawo cywilne*, Warszawa 2010.
- Kalisz A., *Mediator jako zawód włączony w ustrój sądów powszechnych – praktyka zmian dotyczących mediacji cywilnej*, „Studia Iuridica Lubinensia” 2018, t. 27, nr 3.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu. II Wydanie poprawione i uzupełnione*, Warszawa 2014.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Polubowne rozwiązywanie konfliktów w pomocy społecznej. Komunikacja, psychologia konfliktów, negocjacje i mediacje socjalne*, Sosnowiec 2015.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Mediacja w sprawach gospodarczych jako narzędzie wspierające sukces w biznesie*, Warszawa 2020.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Kompetencje mediacyjne sędziego w zakresie polubownego rozwiązywania spraw cywilnych (uwagi na tle nowelizacji k.p.c.)*, „Państwo i Prawo” 2021, nr 10.
- Kłós P., *Poufność mediacji – analiza teoretycznoprawna*, Lublin 2021.
- Kmiecik Z., *Mediacja i concyliacja w prawie administracyjnym*, Kraków 2004.
- Korybski A., *Alternatywne rozstrzyganie sporów w USA – studium teoretycznoprawne*, Lublin 1993.
- Morawski L., *Proces sądowy a instytucje alternatywne (na przykładzie sporów cywilnych)*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 1.
- Morawski L., *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 1999.
- Myślińska M., *Mediator w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018.
- Pękała M., *Narzędzia rozwoju mediacji cywilnej w świetle dokumentów Europejskiej Komisji na Rzecz Skutecznego Wymiaru Sprawiedliwości*, „Forum Prawnicze” 2023, nr 2(76).
- Pleszka K., Czapska J., Araszkiewicz M., Pękała M. (red.), *Mediacja. Teoria. Normy. Praktyka*, Warszawa 2017.
- Rogula C., Zemke-Górecka A., *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, Warszawa 2021.
- Sander F., *Varieties of Dispute Processing, Address Delivered at the National Conference on the Causes of Popular Dissatisfaction with the Administration of Justice*, „Federal Rules Decision” 1976, no. 70.
- Stelmach J., Brożek B., *Sztuka negocjacji prawniczych*, Warszawa 2011.
- Tabernacka M., *Negocjacje i mediacja w sferze publicznej*, Warszawa 2018.
- Zienkiewicz A., *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007.
- Zienkiewicz A., *Koncepcja sądu otwartego – wzmocnienie pluralizmu form wymiaru sprawiedliwości*, [w:] *Mediacja – nowa droga rozwiązywania sporów*, red. A. Rękas, Warszawa 2011.
- Zienkiewicz A., *Mediation als eine Form der Justiz*, [w:] *Mediation als Verfahren konsensualer Streitbeilegung. Die deutsche, polnische und ukrainische Perspektive*, hrsg. T. de Vries, Frankfurt am Main 2012.
- Zienkiewicz A., *Holizm prawniczy z perspektywy Comprehensive Law Movement. Studium teoretycznoprawne*, Warszawa 2018.
- Zienkiewicz A., *Objectives of Mediation and Selection and Implementation of Mediation Strategies and Techniques by Mediators in Civil Disputes Study Report (Part II Survey Questionnaires)*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2022, t. 31, nr 1.

Zienkiewicz A., *Objectives of Mediation and Selection and Implementation of Mediation Strategies and Techniques by Mediators in Civil Disputes – Study Report (Part III – Interviews)*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2023, t. 32, nr 2.

POLSKIE AKTY PRAWNE

- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 czerwca 2022 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. z 2022 r. poz. 1236).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. z 2016 r. poz. 122).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. z 2015 r. poz. 716).
- Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. z 2015 r. poz. 46).
- Ustawa z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1320).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 572).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 1568).
- Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1342).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1571).
- Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (tj. Dz.U. z 2020 r. poz. 123).
- Ustawa z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. z 2016 r. poz. 1823).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 334).
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 935).
- Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 24).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1534).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 706).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 46).
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 978).

POLSKIE AKTY NORMATYWNE (STANDARDY, KODEKSY ETYKI)

- Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich uchwalony przez Społeczną Radę ADR przy Ministrze Sprawiedliwości.
- Kodeks Etyki Mediatora Polskiego Centrum Mediacji.
- Regulamin arbitrażowy Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie.
- Regulamin mediacyjny Centrum Mediacji przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie.
- Standardy Polskiego Centrum Mediacji w sprawie prowadzenia mediacji karnych, z nieletnim sprawcą czynu karalnego, rodzinnych, pracowniczych, cywilnych i gospodarczych, rówieśniczych oraz e-mediacji.
- Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora uchwalone przez Społeczną Radę ADR przy Ministrze Sprawiedliwości.

AKTY NORMATYWNE RADY EUROPY I UNII EUROPEJSKIEJ

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE w sprawach niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych z dnia 21 maja 2008 r. (Dz. Urz. UE L nr 136).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sprawach konsumenckich).
- Europejski Kodeks Postępowania Mediatorów z dnia 2 lipca 2004 r. przyjęty przez Komisję Europejską.
- Rezolucja nr 1 (2000) w sprawie wymierzania sprawiedliwości w XXI wieku.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2024/3228 z dnia 19 grudnia 2024 r. w sprawie uchylenia rozporządzenia (UE) nr 524/2013 i zmiany rozporządzeń (UE) 2017/2394 i (UE) 2018/1724 w odniesieniu do likwidacji europejskiej platformy internetowego rozstrzygania sporów.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1150 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie propagowania sprawiedliwości i przejrzystości dla użytkowników biznesowych korzystających z usług pośrednictwa internetowego (Dz. U. UE. L. z 2019 r. Nr 186).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich.
- Zalecenie Nr R (2001) 9 Komitetu Ministrów w sprawie alternatywnych w stosunku do drogi sądowej metod rozwiązywania sporów pomiędzy organami administracji a jednostkami.
- Zalecenie Nr R (2002) 10 w sprawie mediacji w sprawach cywilnych.
- Zalecenie nr R (81) 7 o środkach ułatwiających dostęp do wymiaru sprawiedliwości, przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy 14 maja 1981 r.
- Zalecenie nr R (86) 12 o środkach zapobiegających nadmiernemu obciążaniu sądów i ograniczających to obciążenie z 16 września 1986 r.
- Zalecenie Nr R (87) 18 Komitetu Ministrów dotyczące uproszczenia wymierzania sprawiedliwości w sprawach karnych.
- Zalecenie Nr R (98) 1 Komitetu Ministrów dotyczące mediacji w sprawach rodzinnych oraz Memorandum Wyjaśniające.
- Zalecenie Nr R (99) 19 Komitetu Ministrów dotyczące mediacji w sprawach karnych.
- Zielona Księga z dnia 19 kwietnia 2002 r. Komisji Europejskiej o alternatywnych metodach rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych i handlowych.

AKTY EUROPEJSKIEJ KOMISJI NA RZECZ SKUTECZNEGO
WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI RADY EUROPY (CEPEJ)

- European Handbook for Mediation Lawmaking, CEPEJ(2019)9.
- Guidelines for a Better Implementation of the Existing Recommendation Concerning Family Mediation and Mediation in Civil Matters, CEPEJ(2007)1.
- Mediation Awareness and Training Programme for Notaries, CEPEJ (2019)20.
- Mediation Awareness Programme for Judges, CEPEJ(2019)8.
- Mediation Development Toolkit. Ensuring implementation of the CEPEJ Guidelines on mediation, CEPEJ(2018)7.
- Promoting Mediation to Resolve Administrative Disputes in Council of Europe Member States, CEPEJ (2022)11.

NETOGRAFIA

- „Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich” uchwalony przez Społeczną Radę ADR przy Ministrze Sprawiedliwości, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/dokumenty-i-deklaracja-o-stosowaniu-mediacji> [dostęp: 30.04.2025].
- „Kodeks Etyki Mediatora” Polskiego Centrum Mediacji, <https://mediator.org.pl/baza-wiedzy/kodeks-etyki-mediatora/> [dostęp: 30.04.2025].
- „Regulamin arbitrażowy” Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, <https://sakig.pl/regulaminy-i-taryfa-oplat/nowy-regulamin-sadu> [dostęp: 30.04.2025].
- „Regulamin mediacyjny” Centrum Mediacji przy Krajowej Izbie Gospodarczej w Warszawie, <https://kig.pl/uslugi/centrum-mediacji/> [dostęp: 30.04.2025].
- „Standardy prowadzenia mediacji i postępowania mediatora” uchwalone przez Społeczną Radę ADR przy Ministrze Sprawiedliwości, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/dokumenty-i-deklaracja-o-stosowaniu-mediacji> [dostęp: 30.04.2025].
- Centrum Alternatywnego Rozwiązywania Sporów przy WPiA UJ, <https://centrumars.wpia.uj.edu.pl/> [dostęp: 30.04.2025].
- Centrum Rozwiązywania Sporów i Konfliktów przy WPiA UW, <https://mediacje.wpia.uw.edu.pl/> [dostęp: 30.04.2025].
- Krajowy Rejestr Mediatorów, <https://krm.gov.pl/> [dostęp: 30.04.2025].
- Rzecznik akademicki Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, <https://wsparcie.umk.pl/pages/chludzinski/> [dostęp: 30.04.2025].
- Rzecznik akademicki Uniwersytetu Warszawskiego, <https://ombudsman.uw.edu.pl/> [dostęp: 30.04.2025].
- Standardy Polskiego Centrum Mediacji w sprawie prowadzenia mediacji karnych, z nieletnim sprawcą czynu karalnego, rodzinnych, pracowniczych, cywilnych i gospodarczych, rówieśniczych oraz e-mediacji, <https://mediator.org.pl/baza-wiedzy/standardy-mediacji/> [dostęp: 30.04.2025].
- Standardy szkolenia mediatorów rekomendowane przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości (Rada ADR) uchwalone 23 marca 2023 r., <https://www.gov.pl> [dostęp: 30.04.2025].
- Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469) – Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 3137, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3137> [dostęp: 30.04.2025].

ABSTRACT

The article is of a scientific and research nature, it undertakes a theoretical and dogmatic-legal analysis of selected aspects of the development of alternative forms of legal dispute resolution (ADR) in Poland. The article aims to draw attention to the progressive growth of interest in the last three decades in Poland in the issue of ADR (predicted by Polish theorists and philosophers of law), and above all the institution of mediation from the perspective of legislation, theory (science), practice and legal education. The multifacetedness, universality and comparative potential of the findings presented by the author may be of interest not only to domestic, but also to foreign representatives of science and practice involved in ADR issues, including the development of legal regulations, research activities or optimization of practice and legal education, dedicated especially to the application of the institution of mediation in socio-legal reality.

Keywords: ADR; mediation; development of ADR in Poland

